

PER SÆCULA AD TEMPORA NOSTRA

SBORNÍK PRACÍ K ŠEDESÁTÝM NAROZENINÁM PROF. JAROSLAVA PÁNKA

SEPARATUM

USPOŘÁDALI JIŘÍ MIKULEC A MILOSLAV POLÍVKA

HISTORICKÝ ÚSTAV AKADEMIE VĚD ČESKÉ REPUBLIKY

PRAHA 2007

Dum pulsantur organa

Znovunalezený tisk Francisca Saleho z dílny Jiřího Nigrina (1598)

Petr DANĚK (Praha)

Na jaře roku 1591 přišel do Prahy zpěvák a skladatel Franciscus Sale. Byl to již bezpochyby zralý muž kolem čtyřiceti let, který měl za sebou četné hudební i osobní zkušenosti získané při cestě Evropou. Pocházel z Namuru v dnešní Belgii, kde se narodil někdy kolem roku 1550. O jeho působení před příchodem do Prahy máme jen kusé archivní doklady nebo zprávy, které většinou letmo sám zmínil v tradičně mnohomluvných předmluvách svých hudebních tisků.¹ Lze předpokládat, že dospívání prožil a hudební vzdělání získal v zemi svého původu. Opustil ji zřejmě z náboženských důvodů a odjel do střední Evropy. Opakovaně a neúspěšně se pokoušel získat v letech 1579–1580 místo ve dvorní kapele ve Stuttgartu. Uspěl naopak při dvorech v Hechingenu a v Mnichově, kde je doložen v roce 1580. Dlouho na nich však nepobyl, neboť od 1. listopadu 1580 nastupuje jako zpěvák v kapele v Innsbrucku. Na tomto místě působí sedm let.² V roce 1587 se stává kapelníkem nevelkého tělesa v královském klášteře a habsburském sídle v Hall nad Innem v Tyrolsku, které je určeno pro dámy ze vznešených šlechtických rodin. K tomuto místu mu dopomohl především doporučující dopis Ferdinanda Tyrolského ze 13. dubna 1587, adresovaný jeho sestře velkovévodkyni Magdaleně, která tento „klášter šlechtičen“ vedla.³ Od 1. května roku 1591 je pak uveden jako zpěvák císařské kapely v Praze a to až do své smrti, která ho v císařském sídelním městě zastihla 15. července 1599. Osm posledních let svého života, které strávil v Praze, opravdu nepromarnil. Vedle povinností zpěváka-tenoristy bezpochyby interpretačně vynikajícího tělesa, se snažil vydat maximum svých skladeb tiskem. Vydavatele svého díla našel Sale v pražském tiskaři Jiřím Nigrinovi. V průběhu let 1593–1598 u něj realizoval osm tisků polyfonních skladeb. Nigrin byl na takový úkol ideálním partnerem. Disponoval dostatečným množstvím notových štočků a jako jediný pražský, resp. český tiskař měl zkušenost s vydáváním i rozsáhlých sbírek skladeb. Zároveň se jeho tisky prodávaly do zahraničí.⁴ V době vydání prvé Saleho sbírky již měl Nigrin za sebou (vedle drobných hudebních tisků) vydání skladeb řady významných autorů rudolfínské Prahy a to především z dvorského okruhu, kupř. Mathea Flechy, Jacoba Kerle, Charlese Luythona, Giovanniho Battisty Pinella, Stefana Felise, Johannese Knöfela, Tiburtia Massaina, Johannesa Nucia. Velkou zkušenost pak získal v souvislosti s velkoryse koncipovaným souborem hudebních tisků, který v jeho dílně realizoval Jacobus Handl Gallus v osmdesátých letech 16. století.⁵

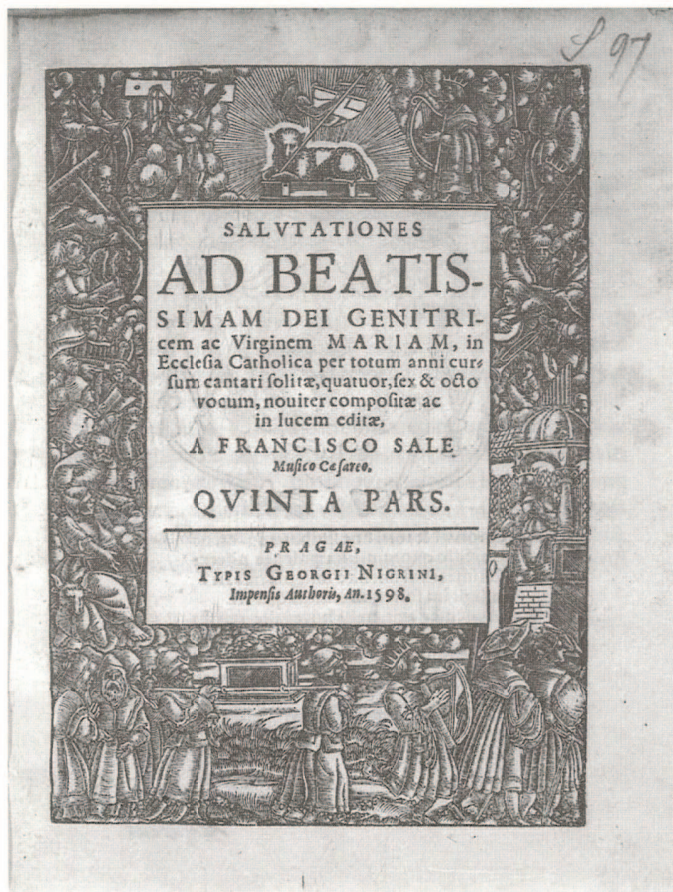
Do svého pražského působení vydal Sale pouze jeden tisk svých skladeb. V roce 1589 vydal mnichovský tiskař Adam Berg soubor Saleho mší *Patrocinium musices*.⁶ Řadu pražských hudebních tisků zahájil Sale v roce 1593 objemným svazkem motet pro pět až šest hlasů, který nazval *Sacrarum*

cantionum...liber primus.⁷ Dedikace je datována v Praze posledním dnem roku 1592 a určena nejvyššímu komořímu Wolfangu Rumfovi. Druhý Saleho tisk je datován rok poté (*Datum Pragae pridie Calendas Ianuarias: A. D. M.D.XCIII*) a obsahuje první část polyfonního zpracování částí mešního propria (*Introitu, Alleluia a Communia*) pro svátky celého roku. Věnován je olomouckému arcibiskupovi Stanislavu Pavlovskému a je určen opět pro pět nebo šest hlasů. Tématu vícehlasých mešních proprií se Sale věnoval i v dalších dvou tiscích, vydaných v Praze: v tisku, který má v úvodu dedikaci polskému králi Zikmundovi III. s datem 4. listopadu 1595 (*Tripertiti operis Officiorum Missalium ... liber primus*) a v díle bez věnování (*Officiorum Missalium ... liber tertius & ultimus*), vydaném ve stejném roce 1596.⁸

Po roční pauze ve vydávání děl, následuje bohatý rok 1598. Na jeho začátku vychází Saleho tisk datovaný lednem 1598 (*di Praga il di 28.Gennaro 1598*), který představuje skladatele poněkud netradičně, a to jako autora tříhlasých italských canzonet. Tisk vychází vstříc módní italské orientaci (Nigrin je uveden v poitalštělé verzi jako Giorgio Negrino) a věnován je Albertu Fürstenbergovi.⁹ Ve stejném roce 1598 Sale opět využil svých mnichovských kontaktů k vydání moteta a mše *Exultandi tempus est*.¹⁰ Poté následuje opět pražské vydání osmihlasé skladby věnované městské radě ve Vratislavi: *Dialogismus ... de amore Christi*, která je vzhledem k ostatní autorově tvorbě poněkud atypická a to nejen svým obsazením a důslednou dvojsborovostí, ale i volbou textu. Jeho autorem je humanistický básník Johannes Linckius¹¹, který text pojal jako dialog mezi církví, Kristem a anděly.¹² S dobou Saleho působení v Čechách je bezpochyby svým obsahem výrazně spojena poslední známá sbírka z tohoto roku (*Oratio ad Sanctam Beatam Virginem Mariam, Wincislaum, Adalbertum, Vitum, Sigismundum, Procopium, Stephanum, regnorum Hungariae et Bohemiae patrones*) pro šest hlasů, věnovaná mj. i českým světcům.

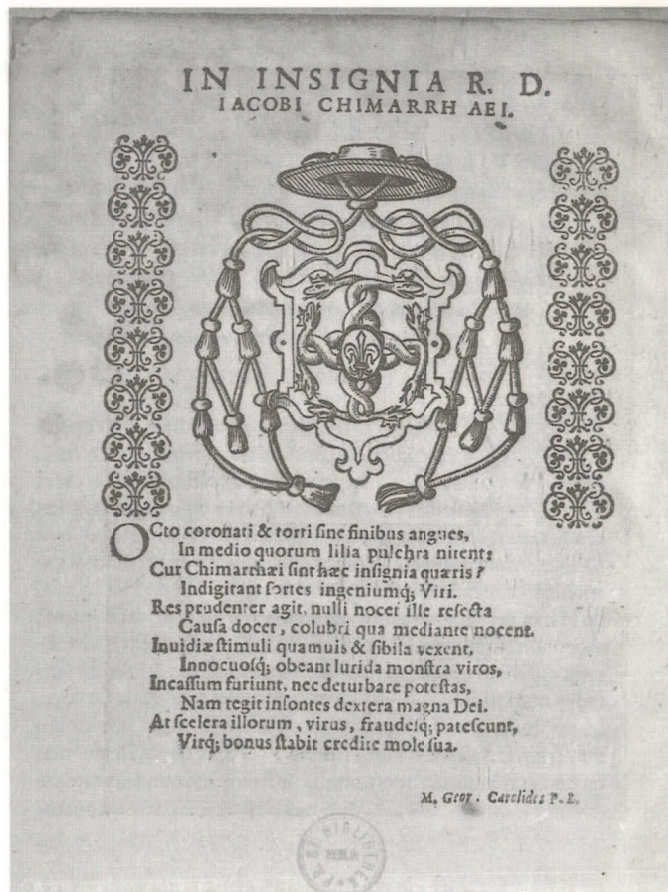
Svůj vztah k českému prostředí však Sale potvrdil nejen na svou dobu zcela nezvyklou volbou tématu českých světců v posledně uváděné sbírce, ale také řadou dalších osobních aktivit. Doloženy jsou spíše nahodile, neboť doposud nebyl v tomto směru podniknut systematictější archivní průzkum. Patrné však je, že si Sale pokoušel vylepšit dalším příjmem svůj plat dvorního zpěváka, a to kupříkladu zasíláním svých tisků různým movitým osobnostem a městským radám rudolfínských Čech a i do zemích sousedních. Dochován je tak kupříkladu Saleho dopis městské radě v Jihlavě z července roku 1593, kterým autor doprovázel zásilku sbírky motet *Sacrarum cantionum* z téhož roku,¹³ odeslanou s nadějí na příznivé přijetí a finanční ohodnocení. Ve stejné době poslal to-

Titulní list tisku F. Sale : *Salutationes ad Beatissimam Dei Genitricem ac Virginem Mariam*, Jiří Nigrin, Praha 1598
Kraków, Biblioteka Jagiellońska
(olim Berlin, Preußische Staatsbibliothek) S 97

tožné dílo i do Chebu, kde bylo sice příznivě přijato, ale slíbená částka byla autorovi poskytnuta až po urgenci.¹⁴ Že jeho aktivita vedla k očekávané reakci, dokládá i dopis olomoucké biskupské kanceláře z 11. ledna 1594, kterým je autorovi potvrzeno poskytnutí 12 dukátů za dedikaci tisku *Officiorum Missalium ... liber secundus*.¹⁵ Podobný doklad projevu přízně nalezneme i v archivních materiálech po Rožmbercích. Poněkud stručnou a neurčitou informaci uvádí v tomto ohledu František Mareš ve studii o rožmberské kapele, kde je uvedeno, že „Roku 1592 dal (myšleno Vilém z Rožmberka, pozn. P.D.) Františkovi, kompositoru J. Mti císařské 10 kop; myslíme zde na Františka Sale, tenoristu císařské kapely v letech 1591–1599.“¹⁶ Úspěšný byl Sale u Rožmberků ještě o čtyři roky později, kdy archivní doklady potvrzují, že „Francziskovi Sale jeho mi[los]ti Císařské kompositoru dáno z milosti 4 kopy (grošů míšeňských).“¹⁷ I v tomto případě se zřejmě jednalo o reakci mecenáše na zaslání tisku skladeb. V rožmberské knihovně byl totiž Sale zastoupen alespoň vydáním díla *Sacrarum cantionum ... liber primus*, a tříhlasými canzonetami.¹⁸ Do dnešní doby se rožmberské exempláře Saleho děl nedochovaly. Jeho tisky však dochovány v českých fondech jsou. Altový svazek sbírky *Sacrarum cantionum* se nalézá v Praze v Národní knihovně a také v Rokycanech v děkanské kni-

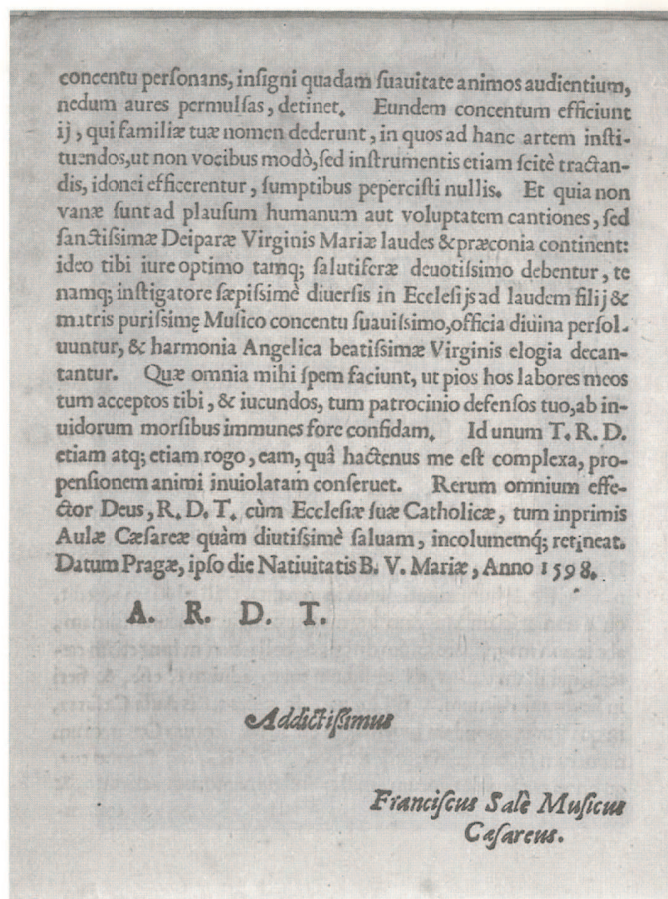
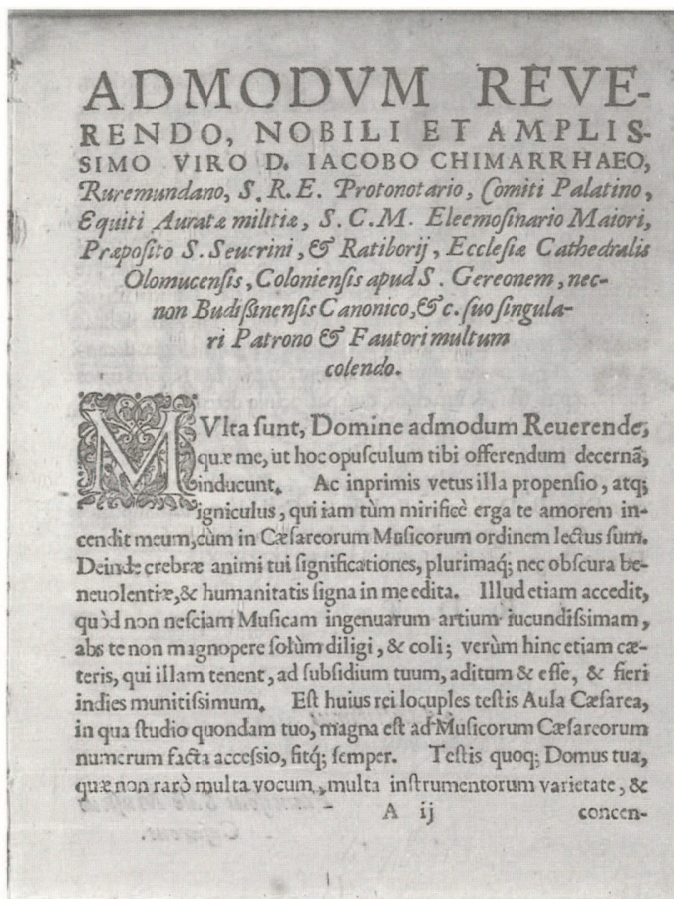

Oslavná báseň Jiřího Karolida věnovaná Jacobu Chimarraeovi

hovně. Sopránový hlas *Officiorum Missalium* z roku 1596 je uložen v muzeu v Hradci Králové.¹⁹ Kompletní vydání skladby *Dialogismus octo vocum de amore Christi* z roku 1598 vlastní hudební oddělení Národní knihovny v Praze.²⁰ Ještě v nedávné době byl „Nigrinovsky tisk skladeb F. Sale (altus, konec 16. století)“ ve sbírce Rudolfa Hlavy v Semilech.²¹ V současné době je neznámý.²² Saleho tisky se však po Čechách vyskytovaly v bezpochyby větším počtu – potvrzuje to i kupříkladu náhodně nalezený soupis knihovny z pozůstalosti kutnohorského měšťana a významného literáta Adama Hněvusického²³ z 25. 2. 1619, kde mezi řadou hudebnin nalezneme i „Introiti Francisci Sale tištěný 6 Vocum“,²⁴ nebo inventář kláštera ve Zlaté Koruně, který obsahuje i poznámku o výskytu „6 vocum, partes Francisci de Sale v červený kůži; 6 vocum, partes téhož autora v papíru barevným“ a „Oratio Francisci de Sale, nevázaný ve třech kusích“.²⁵

Pozoruhodný doklad Saleho přítomnosti v Čechách zachycuje Gottfried Johann Dlabacz ve svém *Künstler-Lexikonu*. Pod heslem Sale Franz uvádí, že strahovská knihovna vlastní tisk F. Nausea, *Episcopi Viennensis Homiliarum Epitome* z roku 1549, kde je na začátku exempláře uvedeno vlastnoruční „Ex libris Francisci Sale Caes[areae] M[aiesta]tis Music“ a na jiném místě tohoto tisku obdobná informace

Předmluva autora

„Emptus a Francisco Sale Caesareae Maiestatis Musico“.²⁶ Dílčí, nicméně zajímavou informaci o jeho osobních vazbách uvádí Emilian Trolde ve své studii o vztahu pražských jezuitů a hudby. Zmiňuje, že podle deníku klementinské koleje pozval císařský tenorista „Sahly“ dne 1. července 1597 jezuitské kněze na oběd.²⁷

Sale se snažil během svého pražského pobytu vydat své dílo v relativní úplnosti. Připomíná tím i příběh Jacoba Handla Galluse, který závěr svého života věnoval také pozoruhodně systematickému vydávání svých skladeb.²⁸ Až na dva tisky, které jsme již výše zmínili, vyšla všechna Saleho díla v agilní nigrinovské tiskárně. Ve srovnání s autoritami pozdní renesance, jako byl Orlando di Lasso či Philippe de Monte, není Saleho dílo příliš rozsáhlé. Zahrnuje však téměř všechny druhy vokální hudby oblíbené v rudolfské Praze. Chybí pouze madrigal, který vcelku zdařile suplují formálně jednodušší canzonety. Sale patří mezi velice četnou skupinu skladatelů konce 16. století, o kterých máme relativně dost informací, jež jsou však značně nesourodé a v odborné literatuře se stereotypně již několik desetiletí pouze přebírají. Jeho význam je tak dodnes nevymezen a jeho jméno se stále vyskytuje v muzikologických studiích většinou pouze ve výčtu autorů činných v určité době či lokalitě, pokud je vůbec uváděno.²⁹ Domnívám se, že neprávem. Vinu na tom má především neznalost jeho díla. Snaha o vydávání jeho

skladeb je totiž stará již téměř 150 let³⁰ a poznatky o jeho životě kusé a nesystematické. Výjimku z novější doby tvoří práce Jany Vedralové – Bajerové, která se během svého studia na FF UK v Praze věnovala edici a analýze dvou sbírek F. Sale.³¹ Nejnověji pak vyšlo Saleho pětihlasé zpracování písně *Maria klar, du bist für wahr* z kolektivního sborníku *Rosetum Marianum* z roku 1604³² a čtyřhlasý hymnus *Exultandi tempus est* v edici rukopisu Kaplanské knihovny v Českém Krumlově.³³

V soupisech Saleho tvorby a tisků má zajímavé postavení titul uváděný jako *Salutationes ad B. V. Mariae* z roku 1598, který jsme doposud záměrně nezmiňovali. Dlouhou dobu byl totiž nezvěstný, resp. považován za zničený.

Prvé soupisy hudebních pramenů F. J. Fétise a H. Mendela z 19. století tento Saleho tisk neznají.³⁴ V *Quellen-Lexikonu* Roberta Eitnera z počátku 20. století³⁵ jsou *Salutationes* uváděny mezi díly s odkazem na uložení v Berlíně. Jako tiskař je označen Nigrinus a místo vydání Praha. Je patrné, že Eitner exempláře tohoto tisku osobně viděl. To samé nelze říci o autorech dalších soupisových prací, kupř. o Erwinu Richterovi, který údaje o Saleho tisku do své disertační práce o hudebním tisku v Čechách z roku 1933 z Eitnera pouze převzal.³⁶ Tisk *Salutationes* je bez komentáře uveden ve výčtu Saleho děl ve studii Waltera Senna z roku 1938 o hudebním životě v Hall v Tyrolsku.³⁷ Hellmut Federhofer

6. Vocum Quinta Pars I

Lma redēptoris mater & stella ma- ris: succurre ca- denti. Surgere ij qui curat popu lo, Tu qua genui- sti: Natura mirante, tuum sanctū ge- nito- rem Vir- goprius ij ac posterius, Gabrie- lis ab ore. Sumens sumens illud Auc sumens il- lud Auc Auc, peccatorum mi- se- re- re peccatorum mi- se- re- re. A ij Auc

Ukázka nototisku ze svazku Quinta pars

Index Salutationum.

A prima Dominica Adventus usq; ad diem Purificationis B. M. V.	{ Alma. 4. Vocum. Alma. 6. Vocum.	I VI
A Purificatione usq; ad feriam quintam hebdomadae sanctae.	{ Auc Regina. 4. Vocum. Auc Regina. 6. Vocum.	II VII
Tempore Paschali.	{ Regina caeli. 4. Vocum. Regina caeli. 6. Vocum. Regina. 8. Vocum.	III VIII XII
A Sabbato post Pentecosten usq; ad Adventum.	{ Salve Regina. 4. Vocum. Salve Regina. 6. Vocum. Salve Regina. 8. Vocum.	III IX XIII
Salutatio Angelica.	{ Auc Maria. 4. Vocum. Auc Maria. 6. Vocum. Auc Maria. 8. Vocum.	V X XIII
Dum pulsantur Organa.	{ Vira Dulcedo. 6. Vocum.	XI

FINIS

Ukazka nototisku ze svazku Cantus

Index skladeb ve svazku Cantus

označuje v soupise přiřazeném k Saleho hesle ve slovníku MGG³⁸ toto dílo, které se podle něj dochovalo pouze unikátně v Berlíně, za „Kriegsverlust“. V soupise v encyklopedii Groves Dictionary, která je aktualizací a zestručněním Federhoferova hesla z MGG, jsou *Salutationes* pouze uvedeny v přehledu děl, zcela bez komentáře, v nejnovějším vydání pak s poznámkou „lost“.³⁹ Informace z MGG pak převzal v úplnosti Jan Racek ve své práci o Kryštofu Harantovi a označuje berlínský exemplář *Salutationes* za unikátní a zničený.⁴⁰ V nové řadě MGG pak v hesle Sales, jehož autorem je Jörg Bölling, nejsou již *Salutationes* v přehledu tvorby vůbec uvedeny.⁴¹

Federhoferova informace o válečné ztrátě byla odvozena ze skutečnosti, že rozsáhlý fond hudebních tisků berlínské Preußische Staatsbibliothek se za války ztratil. V poválečném období se diskutovalo o tom, že byl před postupující frontou odvezen z Berlína neznámo kam. Dlouhou dobu tak byl považován za ztracený, včetně jedinečných tisků, jako byly Saleho *Salutationes*. Až v průběhu 70. let minulého století se stalo veřejným tajemstvím, že sbírka je umístěna v Krakově a po dlouhých jednáních mezi polskou a německou stranou bylo rozhodnuto ji zpřístupnit. Ke studiu se tak postupně dostal celý tento bohatý fond. Měl jsem to štěstí, že jsem v něm mohl studovat na konci 80. let a potvrdit tak mj. i existenci tohoto Nigrinovského tisku. Na jeho objevení jsem

krátce upozornil již ve studii o tiscích vokální polyfonie v Praze, která vyšla v roce 1990,⁴² nicméně do soupisu nototiskařské produkce Nigrinovské tiskárny, který jsem publikoval již v roce 1987, nemohl být ještě zahrnut. Existenci tisku ve fondu krakovské knihovny potvrzuje i nové systematické zpracování celého fondu, které se dočkalo tištěné podoby v roce 1999.⁴³

Zajímavý výskyt tohoto titulu v časové blízkosti od jeho vydání je doložen v Bratislavě. Zmínku o užívání sbírky nalezneme v soupise hudebnin dómu sv. Martina z roku 1616.⁴⁴ Také u tohoto tisku se autor snažil o jeho distribuci prostřednictvím osobních kontaktů. Dobové souvislosti takového pokusu jsou popsány v Kellnerových hudebních dějinách kláštera v Kremsmünsteru.⁴⁵ „*Deditissimus Caesareus Musicus Franciscus Sale*“ zaslal v prosinci 1598 sbírku, spolu s průvodním dopisem datovaným v Linci, opatovi kláštera Johannovi III. Spindlerovi. Nebylo to poprvé, co tomuto hudbymilovnému mecenáši věnoval ukázkou svých skladeb.⁴⁶

Saleho tisk *Salutationes* doposud nebyl popsán a informace v něm obsažené nebyly badatelsky využity. Podobně jako u řady hudebních tisků 16. století, také Saleho *Salutationes* nejsou dochovány hlasově kompletně. Jediný známý exemplář sbírky je doložen pouze v hlasech Cantus a Quinta vox. Tisk má vzhledem k ostatním hudebním produktům, které byly vydány u Jiřího Nigrina, poněkud netradiční for-

mát: na výšku měří 20 cm a na šířku 15,5 cm. Ostatní Nigrinova produkce užívá v Evropě běžnější formát pro hlasové knihy, který je orientován vodorovně. Pozoruhodný je titulní list, jenž je velice bohatě zdoben figurálními motivy se starozákonní tematikou, včetně výjevů hudebních. Sbírkka je dedikována císařskému elemosinariovi Jacobu Chimarhaeovi⁴⁷ a to oslavou básní Jiřího Karolida⁴⁸ a věnováním skladatele datovaném dnem Narození Panny Marie roku 1598. V tiscích se vyskytují razítka „Pr. St. Bibliothek Berlin“. O původním uložení svazků pak napovídá razítka „Grafl. Stolbergische Bibliothek zu Wernigerode“. Ve svazku Cantus je dobový rukopisný přívažek tří skladeb – dvě jsou autorsky označeny jménem Horatia Vecchiho a jedna jménem Gregoria Aichingera. Ve sbírce se nacházejí skladby čtyř, šesti a osmihlasé. Oba hlasy jsou vybaveny rejstříky, které jsou však řazeny tematicky, podle textů, a nikoliv podle pořadí skladeb v pramenech. Skutečné pořadí skladeb, které jsou všechny věnovány Panně Marii, je následující (v závorce je uvedeno, v kterém hlase se příslušná skladba dochovala – C / cantus, Q / Quinta pars):

- I. Alma redemptoris mater pro 4 hlasy (C)
- II. Ave Regina coelorum pro 4 hlasy (C)
- III. Regina coeli laetare pro 4 hlasy (C)
- IV. Salve Regina, mater misericordiae pro 4 hlasy (C)
- V. Ave Maria, gratia plena pro 4 hlasy (C)
- VI. Alma redemptoris mater pro 6 hlasů (C, Q)

- VII. Ave Regina coelorum pro 6 hlasů (C, Q)
- VIII. Regina coeli laetare pro 6 hlasů (C, Q)
- IX. Salve Regina mater misericordiae pro 6 hlasů (C, Q)
- X. Ave Maria pro 6 hlasů (C, Q)
- XI. Vita dulcedo pro 6 hlasů (C, Q)
- XII. Regina coeli laetare pro 8 hlasů (C, Q)
- XIII. Salve Regina pro 8 hlasů (C, Q)
- XIV. Ave Maria pro 8 hlasů (C, Q)

Obdobně jako i v jiných Saleho sbírkách,⁴⁹ je i v *Salutationes* řada poznámek, které vypovídají o způsobu jejich provedení. Týká se to především šestihlasého moteta *Regina coeli laetare* (č. VIII), která je označena jako třísborový Dialog. V průběhu skladby jsou uvedeny poznámky – *Organista cum suis cantoribus*, *Solus*, *Omnes simul cum Organo*, *Chorus*, které ozřejmují, že skladba byla provozována za doprovodu varhan a při užití kontrastu mezi skupinou sólistů a celým sborem. Varhaník se vyskytuje i v osmihlasé *Regina coeli laetare* (č. XII).

Saleho sbírku nelze vzhledem ke zmíněné torzovitosti rekonstruovat a edičně vydat. Přesto je její znovuobjevení důležité pro poznání vývoje autorovy tvorby, činnosti tiskárny Jiřího Nigrina a i vzhledem k dalším historickým a hudebním souvislostem. Zároveň lze tušit, že toto znovuobjevení nemusí být posledním příspěvkem k tématu. Lecos totiž nasvědčuje tomu, že v roce 1594 vydal Sale u Jiřího Nigrina ještě jeden tisk, který doposud neznáme.⁵⁰

¹ Předmluva k mnichovskému tisku z roku *Patrocinium musices: missarum solenniorum... primus tomus* z roku 1589, který je dedikován salzburskému arcibiskupovi Wolfu Dietrichovi, srov. Répertoire International des Sources Musicales, Kassel 1983; dále Ernst HINTERMAIER, *Die Kirchenmusik und Liturgie Liturgie-Reform Wolf Dietrichs*, in: 4. Salzburger Landesausstellung, Fürstbischof Wolf Dietrich von Raitenau, Gründer des barocken Salzburg, Salzburg 1987, s. 296–302; k základním životním datům F. Saleho srovnej: Walter SENN, *Aus dem Kulturleben einer süddeutschen Kleinstadt. Musik, Schule und Theater der Stadt Hall in Tyrol in der Zeit vom 15. bis zum 19. Jahrhundert*, Innsbruck 1938, zvl. s. 150, 177–180; Walter SENN, *Musik und Theater am Hof zu Innsbruck*, Innsbruck 1954, s. 124–125; řadu diskutabilních informací přináší Wolfgang BOETTCHER, *Orlando di Lasso und seine Zeit, 1532–1594*, Kassel – Basel 1958; dílel informace Ludwig Ritter von KÖCHEL, *Die kaiserliche Hof-Musikkapelle in Wien von 1543 bis 1867*, Wien 1869, s. 50; Albert SMIJERS, *Die kaiserliche Hofmusik-Kapelle von 1543–1619*, in: Studien zur Musikwissenschaft, Denkmäler der Tonkunst in Österreich, Sechstes Heft, Leipzig – Wien, 1919, zvl. s. 147, dále pak Neuntes Heft, 1922, s. 63; Georg van DOORSLAER, *La Chapelle musicale de l'empereur Rudolphe II en 1594 sous la direction de Philippe de Monte*, in: Acta Musicologica, Vol. V, Fasc. III, s. 150, 157; Carmelo Peter COMBERIATI, *Late renaissance Music at the Habsburg Court, Polyphonic Settings of the Mass Ordinary at the Court of Rudolf II (1576–1612)*, New York 1987, s. 206, 223; heslo Sales, Franz, in: The New Grove Dictionary of Music and Musicians, sv. 22, s. 145–146, autoři: H. Federhofer – R. Flotzinger, London 2001; Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, *Der Hof Kaiser Rudolfs II., Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576–1612*, Praha 2002, s. 385.

² Řadu informací k jeho působení v Innsbrucku zachycuje ve stručnosti W. SENN, *Musik und Theater*.

³ K tomuto období jeho působení srov. Walter SENN, *Aus dem Kulturleben*. První Saleho tisk, viz podč.pozn. č. 1, označuje autora jako „*Serenissimae Reginae Magdalenae chori Halae ad Aenum Magistro...*“.

⁴ Nigrinovské tisky se mimo území České republiky do dnes vyskytují především v polských, rakouských a německých fondech, srov. kupř. výskyt tisků F. Sale: Répertoire International des Sources Musicales A/1/7, Kassel – Basel

1978, s. 309–310. Doložitelné jsou však i ve vzdálenějších kulturních oblastech. Srov. kupř. Henri VANHULST, *Balthasar Bellère, marchand de musique à Douai (1603–1636)*, Revue de Musicologie 84, č. 2, Paris 1998, s. 182, 237.

⁵ Srov. zvl. Miriam BOHATCOVÁ, *Knihovna Jiřího Nigrina a jednolitost „Prorectiv“ Jindřicha Demetriana*, Sborník Národního muzea v Praze, A, 35, 1981; Petr DANĚK, *Nototiskařská činnost Jiřího Nigrina*, Hudební věda 24, 1987, s. 121–136. Studie obsahuje chronologický soupis hudebních tisků vzešlých z dílny Jiřího Nigrina; k charakteristice dílny Jiřího Nigrina nejnověji Miriam BOHATCOVÁ, *Obecné dobré podle Melantricha a Velešlavínů*, Praha 2005, s. 25, kde je i soupis literatury.

⁶ Viz pozn. č. 1.

⁷ Srov. Jana BAJEROVÁ, *Motetová tvorba Francesca Sale (Sacrarum canionum liber primus, Praha 1593)*, diplomová práce, Ústav hudební vědy FF UK, Praha 2002; k dalším souvislostem vzniku této sbírky srov. Petr DANĚK, *Musica noster amor – hudba rudolfinské Prahy*, in: Rudolf II. a Praha, Císařský dvůr a rezidenční město jako kulturní a duchovní centrum Střední Evropy, katalog vystavených exponátů, Praha 1997, s. 325.

⁸ Srov. Jana NOVOTNÁ, *Vícehlasá zpracování mešního propria v období české renesance*, Miscellanea musicologica 23, Praha 1992, s. 9–30, zvláště pak s. 14.

⁹ Srov. Emil VOGEL a kol., *Bibliografia della musica italiana vocale profana pubblicata dal 1500 al 1700*, Pomezia 1977, č. 2535; Jana VEDRALOVÁ, *Francesco Sale, Canzonette a 3 voci (Praha, 1598)*, seminární práce, Ústav hudební vědy FF UK, Praha 1999.

¹⁰ *Patrocinium musices: in natalem... mutetum, „Exultandi tempus est“ et missa ad eius imitationem composita*, Mnichov, Adam Berg, 1598, dedikace datovaná v Praze 1. listopadu 1597 opatu cisterciáckého kláštera v Heinrichau (Henryków) Mikulášovi. K významu a hudebním aktivitám kláštera srov. Schlesišches Musiklexikon, Augsburg 2001, s. 266 ad.

¹¹ Stručná informace in: *RHB* 3, Praha 1969, s. 163.

¹² Zvuková nahrávka této skladby srov. *Musica temporis Rudolphi II.*, Praha 1994, Supraphon 11 2176–2 231.

¹³ MZA Brno, Bočkova sbírka, č. 8505. Za laskavé upozornění děkuji Vladimíru Maňasovi.

- ¹⁴ Karl RIESS, *Musikgeschichte der Stadt Eger im 16. Jahrhundert*, Veröffentlichungen des Musikwissenschaftlichen Institutes der deutschen Universität in Prag, 6, 1935, s. 122–123, kde je i přepis odpovědi městské rady z 24. 8. 1593.
- ¹⁵ SOA Brno, fond G 83, Matice moravská, inv. č. 156–200, Kopiař 33, f. 2–3. Přepis dopisu: *Röm. khay. auch zue Ungern undt Böhaiimb khöniglicher Mt musico dem ehrnuersten unserm liben francisco Sale. Unser gunst undt alles guets ehrnuester lieber, daß ihr ewere lucubrationses so fürnemblich zu ehr undt ziehr der kirchen Gottes gelangen uns zuegeschriben undt für andern dedicirt habt dessen ihuen wir uns gegen euch gönstig bedancken, haben dieselben ewre gesang auch in geneigtem willen angenommen undt zur ergezung ewer angewenken mühe weiß undt uncosten übersenden wir euch herkegen hirbei verwart abermaln 12 ducaten der gönstigen meinungwerdei solche kegengab mit begnüghem gemüt ihn ansehung der iecz schwebenden wiederwertigen zeilen ihn welchen wir mehr auf die music so iczo ihn Ungern uns wieder unser gefallen modulirt bedacht sein müssen, zufrieden sein. Bleiben euch hiemit zu gönstigem wolgefallen bewegen. Datum Ollmucz den 11. tag Januarii anno 1594°.*
- ¹⁶ František MAREŠ, *Rožmberská kapela*. Časopis Musea království českého 1894, 68, s. 217. Autor uvádí jako pramen informací pouze „Rožmberské účty“; Petr DANĚK, *Rudolfínská Praha jako hudební centrum*, *Opus musicum* 32, 2000, č. 4, s. 18–19.
- ¹⁷ Srov. SOA Třeboň, CR z Rožmberka, 23 a fasc. V, komorní účty, N° 3: Počet pana Martina Greynara písaře při truhle jeho milosti páně komorní. Od Neděle po S. Havle Léta 1596 až do Neděle po S. Jiří Léta 1597 tj. za půl léta pořad zběhlého. Na groš míšeňský počítajíc. Pododdlil: Vydání na vlastní podpisy jeho milosti páně. Za laskavé upozornění děkuji Michaele Rossi. K problematice distribuce knih na příkladu Stanislava Pavlovského a Rožmberků srov. Jaroslav PÁNEK, *K rozšiřování pražských tisků v předbělohorské době (Zprostředkovatelská úloha světských a církevních vrchností)*, in: *Documenta pragensia* 10, 1, Praha 1990, s. 239 nn.
- ¹⁸ F. MAREŠ, *Rožmberská kapela*, s. 232 uvádí v soupisu rožmberských hudebnin z roku 1610: „Francisci Sale Sacrorum cantionum liber primus. Partes VI. V červený kůži. – Francisci Sale Cantiones Italicae trium vocum. Partes III. V červený kůži s císařským erbem“.
- ¹⁹ Karel KONRÁD, *Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev I*, Praha 1893, s. 255–256.
- ²⁰ Petr DANĚK, *Tisky vokální polyfonie, rané monodie, hudební teorie a tabulatur v Čechách (1500–1630)*. Soupis dochovaných a v Čechách uložených tisků, disertační práce, Ústav hudební vědy FF UK, Praha 2005, č. 133, 137, 138.
- ²¹ Kol. autorů, *Průvodce po pramenech k dějinám hudby*. Fondy a sbírky uložené v Čechách, Praha 1969, s. 249.
- ²² P. DANĚK, *Tisky vokální polyfonie*, s. 93.
- ²³ *RHB* 2, Praha 1966, s. 309; Jan BAŤA, *Habent sua fata libelli. Několik poznámek k tzv. Kutnohorskému kodexu*, *Krásné město* 1/2005, zvl. s. 9.
- ²⁴ Archiv města Kutné Hory, *Knih inventarů 1596–1625*, majetky měšťanů, *Knih* č. 410, f. 459; dále J. BAJEROVÁ, *Motetová tvorba*, s. 21.
- ²⁵ Hynek GROSS, *Inventář bývalého kláštera ve Zlaté Koruně, sepsaný po smrti opata Melichara Hölderla*, in: *Sborník historického kroužku*, 27, 1926, s. 154
- ²⁶ Gottfried Johann DLABAČ, *Allgemeines historisches Künstler-Lexikon für Böhmen und zum Theil auch für Mähren und Schlesien*, 3, Praha 1815, s. 11–12.
- ²⁷ Emilian TROLDA, *Jesuité a hudba*, *Cytil* 66, 1940, č. 7–8, s. 73.
- ²⁸ P. DANĚK, *Nototiskařská činnost*, č. 7, 8, 9, 10, 18, 22, 23, 31, 32, 35, 36, 37; Jiří PEŠEK, *Z pražské hudební kultury měšťanského soukromí před Bílou horou*, *Hudební věda* 20, 1983, č. 3, s. 253–255.
- ²⁹ Za všechny uvedme kupř. Gustav REESE, *Music in the Renaissance*, New York 1959, s. 700; kol. autorů, *Hudba v českých dějinách. Od středověku do nové doby*, Praha 1983, s. 119, 123, 133; Ignace BOSSUYT, *Die Kunst der Polyphonie, Die flämische Musik von Guillaume Dufay bis Orlando di Lasso*, Zürich, Mainz 1997, německý překlad Horst Leuchtmann, s. 15, 148; Naďa HRČKOVÁ, *Dějiny hudby II., Renesance*, Praha 2005, s. 175.
- ³⁰ R. J. van MALDEGHEM (ed.), *Musique religieuse, Trésor musical 1–6*, Bruxelles 1865–1870.
- ³¹ J. VEDRALOVÁ, *Francesco Sale, Canzonette*; J. BAJEROVÁ, *Motetová tvorba*.
- ³² William E. HETTRICK (ed.), *Rosetum Marianum* (1604), *Recent Researches in the Music of the Renaissance*, 24, Madison 1977, s. 35–38.
- ³³ Martin HORYNA (ed.), *22 vícehlasých hymnů z rukopisu Kaplanské knihovny v Českém Krumlově č. 9, 1540–1600*, *Monumenta Musicae Antiquae Bohemiae Meridionalis* 1, České Budějovice 2000.
- ³⁴ François-Joseph FÉTIS, *Biographie universelle des Musiciens et bibliographie générale de la Musique*, Paris 1878, sv. 7, s. 376–377; Hermann MENDEL, *Musikalisches Conversations-Lexikon*, 9, Berlin 1878, s. 24–25.
- ³⁵ Robert EITNER, *Biographisch-Bibliographisches Quellen-Lexikon der Musiker und Musikgelehrten der christlichen Zeitrechnung bis zur Mitte des neunzehnten Jahrhunderts*, 8, Leipzig 1903, s. 390–391, 1598c.
- ³⁶ Erwin W. RICHTER, *Geschichte des Musiknotendrucks in den böhmischen Ländern bis 1618*, disertační práce, Universita Karlova, Praha 1933.
- ³⁷ W. SENN, *Aus dem Kulturleben*, s. 180.
- ³⁸ *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, 11, Kassel – Basel 1963, s. 1291–1292.
- ³⁹ *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, ed. Stanley Sadie, sv. 16, London 1980, s. 414; obdobně i poslední vydání *The New Grove Dictionary of Music and Musicians*, London 2001, sv. 22, s. 147–148.
- ⁴⁰ Jan RÁCEK, *Kryštof Harant z Polžic a jeho doba 3*, Brno 1973, s. 23, 32, zvláště pak s. 176, podč. pozn. 65.
- ⁴¹ *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*, Personenteil, 14, Basel 2005, s. 835–837.
- ⁴² Petr DANĚK, *Tisky vokální polyfonie pražské provenience do roku 1620*, in: *DP* 10, 1, 2, Praha 1990.
- ⁴³ Aleksandra PATALAS (ed.), *Catalogue of Early Music Prints from the Collections of the Former Preussische Staatsbibliothek in Berlin, kept at the Jagiellonian Library in Cracow*, *Musica Iagellonica*, Kraków 1999, s. 299–300. Katalog potvrzuje výskyt celé kolekce tisků F. Saleho v tomto fondu.
- ⁴⁴ Jana KALINAYOVÁ a kol., *Hudobné inventáre a repertoár viachlasnej hudby na Slovensku v 16. – 17. storočí*, *Musaeum Musicum*, Bratislava 1994, s. 27.
- ⁴⁵ Altman KELLNER, *Musikgeschichte des Stiftes Kremsmünster*, Kassel – Basel 1956, s. 151.
- ⁴⁶ *Ibidem*, s. 151.
- ⁴⁷ K osobě Jacoba Chimarrahae srov. Jana BAJEROVÁ, *Jacobus Chimarrahaeus a motetová sbírka Odae Suavissimae*, seminární práce Ústav hudební vědy FF UK, Praha 2001; Klaus Wolfgang NIEMÖLLER, *Jacobus Chimarrahaeus. Ein Kölner Musiker am Habsburger Hof Rudolfs II. in Prag*, in: *Deutsche Musik im Osten*, 6, Bonn 1994, s. 359 nn.; *RHB* 2, Praha 1966, s. 384–385.
- ⁴⁸ Karolidova báseň nebyla známa autorům *RHB* 1, Praha 1966, s. 342–343.
- ⁴⁹ Srov. J. BAJEROVÁ, *Motetová tvorba*, kupř. s. 17–18.
- ⁵⁰ Srov. P. DANĚK, *Nototiskařská činnost*, s. 121; J. BAJEROVÁ, *Motetová tvorba*, s. 16–17.

PŘÍLOHY

1. Přepis titulního listu tisku

SALVATIONES AD BEATISSIMAM DEI GENITRICEM ac Virginem MARIAM, in Ecclesia Catholica per totum anni cursum cantari solitae, quatuor, sex et octo vocum, nouiter compositae ac in lucem editae, A FRANCISCO SALE Musico Caesareo. CANTUS. – QUINTA PARS PRAGAE, Typis Georgii Nigrini, Impensis Authoris, An[no] 1598.

2. Oslavná báseň Jiřího Karolida

IN INSIGNIA R[euerendi] D[omini] IACOBI CHIMARRHAELI.
Octo coronati et torti sine finibus angues,

In medio quorum lilia pulchra nitent:
Cur Chimarrahaei sint haec insignia quaeris?
Indigitant fortes ingeniumque Viri.
Res prudenter agit, nulli nocet ille resecta
Causa docet, colubri qua mediante nocent.
Inuidiae stimuli quamuis et sibila vexent,
Innocuosque obeant lurida monstra viros,
Incassum furiunt, nec deturbare potestas,
Nam tegit insontes dextera magna Dei.
At scelera illorum, virus, fraudesque patescunt,
Virque bonus stabit credite mole sua.
M. Geor[gius] Carolides P[oeta] L[auratus]

3. *Dedikace Francisca Sale Jacobu Chimarhaeovi*

ADMODVM REVERENDO, NOBILI ET AMPLIS-SIMO VIRO D[omino] IACOBO CHIMARRHAEO, Ruremundano, S[acrae] R[omanae] E[cclesiae] Protonotario, comiti Palatino, Equiti Auratae militiae, S: C: M: Eleemosinario Maiori, Praeposito S. Severini, & Ratiborij, Ecclesiae Cathedralis Olomucensis, Coloniensis apud S. Geonem, necnon Budisinensis Canonico, et c[ae]tera] suo singulari Patrono et Fautori multum colendo.

Multa sunt, Domine admodum Reuerende, quae me, ut hoc opusculum tibi offerendum decernam inducunt. Ac inprimis vetus illa propensio, atque igniculus, qui iam tum mirificè erga te amorem incendit meum, cum in Caesareorum Musicorum ordinem lectus sum. Deinde crebrae animi tui significationes, plurimaeque nec obscura benevolentiae, et humanitatis signa in me edita. Illud etiam accedit, quòd non nesciam Musicam ingenuarum artium iucundissimam, abs te non magnopere solùm diligi, et coli; verùm hinc etiam caeteris, qui illam tenent, ad subsidium tuum, aditum et esse, et fieri Indies munitissimum. Est huius rei locuples testis Aula Caesarea, in qua studio quondam tuo, magna est ad Musicorum Caesareorum numerum facta accessio, fitque semper. Testis quoque Domus tua, quae non rarò multa vocum, multa instrumentorum varietate, et // concentu personans, insigni quadam suavitate animos audientium, nedum aures permulsas, detinet. Eundem concentum efficiunt ij, qui familiae tuae nomen dederunt, in quos ad hanc artem instituentos, ut non vocibus modò, sed instrumentis etiam scitè tranctandis, idonei efficerentur, sumptibus pepercisti nullis. Et quia non vanae sunt ad plausum humanum aut voluptatem cantiones, sed sanctissimae Deiparae Virginis Mariae laudes et praeconia continent: ideo tibi iure optimo tamque salutiferae deuotissimo debentur, te namque instigatore saepissimè diuersis in Ecclesijs ad laudem filij et matris purissimae Musico concentu suauiissimo, officia diuina persoluuntur, et harmonia Angelica beatissimae Virginis elogia decantantur. Quae omnia mihi spem faciunt, ut pios hos labores meos tum acceptos tibi, et iucundos, tum patrocinio defensus tuo, ab inuidorum morsibus immunes fore confidam. Id unum T. R. D. etiam atque etiam rogo, eam, quã hactenus me est complexa, propensionem animi inuiolatam conseruet. Rerum omnium effector Deus, R. T. D. cum Ecclesiae suae Catholicae, tum inprimis Aulæ Caesaræ quàm diutissimè saluam, incolumemque retineat. Datum Pragae,

ipso die Natiuitatis B[eatae] V[irginis] Mariae, Anno 1598. A. R. D. T. Addictissimus Franciscus Salè Musicus Caesareus.

4. *Soupis skladeb ve svazku Cantus*

Cantus

Index Salutationum.

A prima Dominica Aduentus usque ad diem Purificationis B[eatae] V[irginis] M[ariae].	Alma, 4. Vocum. Alma, 6. Vocum.	I. VI.
A Purificatione, usque ad feriam quintam hebdomadae sanctae.	Aue Regina. 4. Vocum. Aue Regina. 6. Vocum.	II. VII.
Tempore Paschali.	Regina coeli. 4. Vocum. Regina coeli. 6. Vocum. Regina. 8. Vocum.	III. VIII. XII.
A Sabbatho post Penetecosten usque ad Aduentum.	Salue regina. 4. Vocum. Salue Regina. 6. Vocum. Salue Regina. 8. Vocum.	IV. IX. XIII.
Salutatio Angelica.	Aue Maria. 4. Vocum. Aue Maria. 6. Vocum. Aue Maria. 8. Vocum.	V. X. XIII.
Dum pulsantur Organa.	Vita Dulcedo. 6. Vocum.	XI.

5. *Soupis skladeb ve svazku Quinta pars*

(Qvinta pars)

Index Salutationum.

A prima Dominica Aduentus usque ad diem Purificationis B[eatae] V[irginis] M[ariae].	Alma, 6. Vocum.	I.
A Purificatione, usque ad feriam quintam hebdomadae sanctae.	Aue Regina. 6. Vocum.	II.
Tempore Paschali.	Regina coeli. 6. Vocum. Regina coeli. 8. Vocum.	III. VII.
A Sabbatho post Pentecosten usque ad Aduentum.	Salue Regina. 6. Vocum. Salue Regina. 8. Vocum.	IV. IX.
Salutatio Angelica.	Aue Maria. 6. Vocum. Aue Maria. 8. Vocum.	V. XI.
Dum pulsantur Organa.	Vita Dulcedo. 6. Vocum.	VI.

SUMMARY

Dum pulsantur organa

A Lost and Found Print by Francisco Sale from the Printing Office of Jiří (George) Nigrin (1598)

Petr DANĚK (Praha)

The essay informs about finding of a music print with the title Salutationes ad B.V. Mariae from the year 1598 by Francisco Sale, composer and singer of royal chapel at the court of the Emperor Rudolf II, printed by Jiří (Georg) Nigrin in his Prague printing office. This work was missing for a long time and was considered to be lost. Only two voice parts survived in the Jagellon Library in Kraków, which came originally from the Preußische Staatsbibliothek in Berlin. The article offers a descrip-

tion of the music source, the list of compositions, transcription of the folio page, a panegyric poem by Georg Karolides and dedication to Jacob Chimarhaeus. Further it collates literary information on the author and his work from. It also attempts to evaluate author's activity in Bohemia, in particular his composing. It surveys thoroughly and characterizes his printed works which appeared during his sojourn in Prague.

Translated by Václav Ondráček